

עד בלי די

עד בלי די

21 התוועדויות חסידיות עם
הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

מוסדות הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ

מגיד

הכּוּנון
לפרסומים
תלמודיים
יהודיים

Rabbi Adin Even-Israel (Steinsaltz)
Farbrenge mit Rabbi Steinsaltz

עד בלי די

21 התועדויות חסידיות עם הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ

עורך אחראי: אלחנן ישראלי

עורכי משנה: אלעד שלזינגר, ידידיה אבינר ואהרן בילט

הגהה: דוד פיאלקוף

כתיבת המבואות: ישראל מלכיאל

ייעוץ וסיוע בעריכה: שרה פרידלנד בן-ארזה

תודה מיוחדת לתלמידי הרב שהקליטו והשקיעו שעות

רבות בהאזנה וכתיבת הדברים עבור הספר.

הבאה לדפוס: אפרת גרוס

עימוד: רינה בן גל

עיצוב עטיפה: אליהו משגב

ציור העטיפה: שחר גזונדהייט

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים מיסודו של

הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ) 2021

הספר יוצא לאור בשיתוף עם מרכזו שטיינזלץ.

ספרי מגיד, הוצאת קורן

ת"ד 4044 ירושלים 9104001

טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

www.maggidbooks.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-322-0 ISBN

נדפס בישראל 2021 Printed in Israel

קריאה בספר התועדויות אינה דומה לקריאה וללימוד
של כל ספר אחר.

קריאת התועדויות צריכה להיעשות מתוך שמיעת הקול של המְדַבֵּר,
מתוך התחברות לבערת נשמתו,
ומתוך דביקות ברוחו הגדולה.

ובכן, את הקריאה והלימוד בהתועדויות הללו אנו מבקשים להקדיש
לעילוי נשמת מורנו ורבנו

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

את המילים שבספר הזה חצב הרב עדין מאש נשמתו,
ולאורך עשרות שנים ומאות אירועי התועדויות האיר בהן נשמות של
רבבות שומעים ותלמידים.

כוונתנו בכתיבתו ועריכתו של הספר היא
להמשיך את בערת נשמתו.

יהי הספר הזה נר ולפיד ומנורה טהורה,
ויאיר את נשמות הקוראים בו, בכל מקום שהם,
מאור נשמת הרב.

תוכן העניינים

הקדמה יא

מבוא

3 1 התוועדות
מה עושים בהתוועדות • הכנת הכלים

27 ח"י אלול – יום ההולדת של הבעל שם טוב
ושל האדמו"ר הזקן

31 2 התוועדות
החידוש של הבעל שם טוב • החידוש של בעל התניא

43 3 התוועדות
לחיות את החיים • כתר שם טוב

57 4 התוועדות
הכתר שם טוב של כל אדם

73.....	י"ט כסלו – חג הגאולה של האדמו"ר הזקן
77	התוועדות 5 הגאולה של י"ט כסלו
87	התוועדות 6 איך באים להתוועדות • יום גאולתנו ופדות נפשנו • מה נשאר מההתעוררות
105	כ"ד טבת – יום ההילולא של האדמו"ר הזקן
109	התוועדות 7 עניינה של הילולא • דמותו של האדמו"ר הזקן • מה רצה האדמו"ר הזקן
131	התוועדות 8 הדרך של האדמו"ר הזקן
141	התוועדות 9 נשמה חרשה • הרמב"ם ובעל התניא
159	י' שבט – יום ההילולא של הריי"ץ
163	התוועדות 10 כעוף החול • אדם 'עצמי'
183	התוועדות 11 אהבת ישראל של הריי"ץ • עניינה של אהבת ישראל • אהבת ישראל למעשה
209	כ"ב שבט – יום ההילולא של הרבי מקוצק
213	התוועדות 12 חב"ד, ברסלב וקוצק • קוצק – האמת והתמצית
233	התוועדות 13 דרכם של יחידים

251	י"א ניסן – יום ההולדת של הרבי מליובוויץ'
255	14 התועדות עניינו של הרבי מליובוויץ'
273	15 התועדות עניינו של יום הולדת • מנהיגותו של הרבי • אש תמיד
287	ג' תמוז – יום ההילולא של הרבי מליובוויץ'
291	16 התועדות הילולא לא שלמה • להביא לימות המשיח • לדאוג לאוברים ולנידחים
319	17 התועדות מהו חידוש • עניינו של רבי • הסתלקותו של הרבי מליובוויץ'
339	י"ב-י"ג תמוז – חג הגאולה של הריי"ץ
343	18 התועדות מסירות נפש על היהדות
361	19 התועדות כשקשה ולא נוח
		ג' אב – יום ההולדת
373	של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזליץ
377	20 התועדות חשבונות נפש
399	21 התועדות יום הולדת 75 לרב עדין אבן-ישראל שטיינזליץ
411	מפתח התועדויות

הקדמה

התוועדות טובה היא התוועדות שאי אפשר לסכם אותה בכתב.
(מתוך התוועדות 1)

הספר שלפניכם הוא אוסף של דברים שאמר הרב ב'התוועדויות' חסידיות עם תלמידיו ושומעי לקחו. 'התוועדות' בעגה של חסידי חב"ד היא התכנסות של חסידים לשם התעלות והתחזקות. בהתוועדות אוכלים, שותים 'לחיים', שרים ניגונים ומדברים בענייני עבודת ה'. להתוועדות אין מהלך קבוע מראש והיא מתפתחת וצומחת מתוך ההתרחשות בהתאם לנוכחים ובהתאם לזמן ולמקום.

קשה לתאר בכתב או בעל פה מה התרחש בהתוועדויות עם הרב. עבור רבים מן השומעים היו בהתוועדויות הללו רגעים מן הסוג שאדם זוכר וחי אותם משך כל חייו. הרב חזר והדגיש כי התוועדות איננה זמן לדברי תורה או, להבדיל, ל'דיבורים בטלים' כאלו ואחרים. התוועדות היא זמן של אמת, זמן של השלמת הקליפות כדי שמשוהו ייכנס, שמשוהו יחדור אל הלב ואל המוח ויגרום לאדם לעשות שינוי. השינוי יכול להיות קטן או גדול, צעד זעיר או קפיצה גדולה, העיקר שיהיה ממשי ואמיתי, לא דמיון ולא חוויה רוחנית חולפת.

הרב היה נוכח בהתוועדויות הללו בכל הווייתו; לא הייתה זו שיחה או הרצאה אלא דיבור חי, ישיר ולפעמים דוקר, הפונה אל האנשים שבחדר בכלל ובפרט. הרב היה מוביל את ההתוועדות בכל

השלבים שלה: בכניסה אל ההתוועדות ובאמירת ה'לחיים', בריקודי השמחה ובניגוני הגעגועים, בדיבורים הכלליים על 'מהי התוועדות' או 'מה עניינו של י"ט כסלו' ובדיבורים הנמרצים והבוערים שנגעו ב'תמצית העניין' ו'בלפני הכול ואחרי הכול'.

לעתים היו הדברים של הרב לובשיץ צורה של מהלך ארוך ומתמשך ולפעמים היו הדברים נוגעים בכמה נקודות שונות. הרב היה מסביר את הנקודה באופן מוחשי, הופך בה שוב ושוב ומתאר את צדדיה השונים, מביא משלים ומספר סיפורים עד שהדברים קיבלו צבע וצורה. הוא היה קשוב להתרחשות והגיב לשאלות ולאמירות של הנוכחים, לניגונים שהושרו ולמידת ההתלהבות של הנוכחים. לא פעם פנה בשאלות אל אנשים מתוך הקהל, תלמידים או אורחים מזדמנים, על חייהם ועל האופן שבו הם מתכוונים 'לעשות משהו' עם הדברים שנאמרו.

ההתוועדויות היו נמשכות לא פעם עד השעות הקטנות של הלילה, הדיבור של הרב היה מתכנס ומגיע אל הסיכום, אל ה'סך הכול' של ההתוועדות, מה יוצא מכל האמור לעיל. פעמים רבות לפני שהרב יצא מההתוועדות הוא היה אומר לנו: "אני אמנם צריך ללכת, אבל אתם – שבו והמשיכו להתוועד עד אור הבוקר".

במשך השנים התוועד הרב במקומות רבים בארץ ובעולם; במוסדות שבנשיאותו ובאירועים ציבוריים, באירועים רשמיים ובהתכנסויות מצומצמות ופרטיות. מרבית ההתוועדויות שמובאות בספר הזה התקיימו בישיבת תקוע, חלקן בישיבת מקור חיים ומיעוטן במקומות אחרים. הרב התוועד בדרך כלל במועדים קבועים סביב לוח השנה. רוב התאריכים הללו הם ימים שבהם נוהגים חסידי חב"ד להתוועד, ובהתאם לכך תוכנו של רוב ההתוועדויות היה קשור במידה זו או אחרת באדמו"רי חב"ד ובדברי ימי חב"ד (יוצאות דופן היו ההתוועדויות ביארצייט של הרבי מקוצק וההתוועדויות ביום ההולדת של הרב). שערי הספר מוקדשים לתאריכים הללו, ובכל שער מובאות התוועדויות שהתקיימו באותו התאריך.

הקדמה

זהו אתגר לא פשוט להעלות אל הכתב דברים שנאמרו בעל פה, בפרט כשמדובר בהתרחשות חיה ודינמית כהתוועדות. ניסינו לשמור על השפה החיה והרעננה ועל הדיבור החד והישיר של הרב, ועם זאת להתאים את הצורה ואת הניסוחים לספר מודפס. מכיוון שהספר נערך לאחר הסתלקותו של הרב ולא הוגה על ידו, אפשר שנפלו טעויות או אי-דיוקים בהעברת דבריו של הרב לכלל חיבור כתוב. למותר לציין כי האחריות לכל אלה היא עלנו בלבד. בעריכת הספר התייחסנו לכל התוועדות כיחידה לעצמה, כהתרחשות שלמה שמורכבת מסך חלקיה. כל התוועדות בספר עומדת בפני עצמה ומשום כך ייתכן שיימצאו בספר רעיונות או סיפורים שיחזרו על עצמם. עם הצורך לצמצם את החזרות של רעיון או סיפור, הרשינו לעצמנו להותיר כמה חזרות במידה והן משרתות את מהלך ההתוועדות.

ואחר כל זאת, הספר שלפניכם איננו ניסיון לסכם את תוכנו של ההתוועדות של הרב; ניסיון כזה הוא בלתי אפשרי וגם מחטיא את הנקודה. הוא בלתי אפשרי משום שאי אפשר להעביר בכתב התוועדות על כל מרכיביה – ההתרחשות החיה, הזמן, המקום, הנוכחים, האווירה, הניגונים, ה'ביחד' ובפרט הדיבור הישיר של הרב אלינו. הוא מחטיא את הנקודה משום שעיקר ההתוועדות, כפי שהרב אמר לא פעם, איננו התוכן שנאמר בה אלא מה שנכנס פנימה, מה שנשאר בלב השומעים ומה שנוכח בחייהם.

הספר הזה הוא, אפוא, ניסיון להעביר בכתב גרעינים או זרעים של התוועדות, כך שיוכלו לצמוח ולחיות שוב בליבו של הקורא. מטרת הספר כמטרתן של ההתוועדות עצמן, גם אם הדרך שונה ואולי בעייתית: לעורר את הקורא-השומע לשנות ולהזיז משהו בחייו. אם בהתוועדות חיות נדרשים הנוכחים להטות את אוזנם ולפתוח את ליבם, הרי שבקריאת ספר זה האחריות על הקורא גדולה הרבה יותר משום שהוא נדרש להקשיב ולתת את הדברים אל ליבו שבעתיים ולקרוא אותם כדברים שפונים ומכוונים אליו באופן אישי.

* * *

הספר יוצא לקראת תום שנת האבל על הסתלקותו של מורנו ורכינו הכ"מ. זהו איננו ספר זיכרון; ראשית משום שהרב מעולם לא ביקש להציב לעצמו מצבה או לעשות לו שם, ושנית משום ש"צדיקים במיתתם קרויים חיים" ו"צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מבחייו". הספר איננו מבטא את לכתו של הרב מעימנו אלא את נוכחותו בעולם ואת חייו שממשיכים גם כעת. ייעודו של הספר איננו להעלות את זכרוננו של הרב בליבותיהם של הקוראים, אלא לעורר אותם להשתנות ולזוז מכוחו.

חלק מהספר עוסק בהתקשרות לצדיקים שהסתלקו מן העולם אך ממשיכים לחיות ולהימצא בו. מי שיחפש יוכל למצוא בין דפיו של ספר זה פתח ממשי להתקשרות אל הרב ואל הדרך שאותה סלל. הספר על צדדיו השונים מחזיק בתוכו משהו מחייו הפנימיים של הרב, מרעיונותיו וממחשבותיו, מאמונתו ומדבקותו בחי העולמים, ועל כן יש בו עבורנו שביל ודרך לא רק להמשיך ולקבל מהרב הדרכה וחי נפש אלא גם להתקשר בו ולהתעלות יחד איתו.

העורכים

מבוא

ש

1

מה עושים בהתוועדות

דברים שיש בהם ממש ודברים בטלים

בהתוועדות הזו ננסה לא לדבר דברים בטלים. אני זוכר את מה שאמרתי בהתוועדות בשנה שעברה, והדברים שאמרתי היו בלי ספק דברים בטלים. אני יודע זאת מפני שהם לא פעלו כלום. ההגדרה של דברים בטלים אינה קשורה בתוכן הדברים אלא בפעולתם. אם הדברים שנאמרים אינם פועלים שום פעולה הם הופכים להיות בטלים, ואין זה חשוב מה נאמר וכיצד זה נאמר. אלה הם דברים בטלים פשוטו כמשמעו – דברים שהולכים ומתבטלים ולא עושים שום פעולה.

ההבדל בין דברים שיש בהם ממש לדברים בטלים הוא דק וקשה להבחנה. אפשר להמשיל זאת לסוללות חשמליות. הסוללות המלאות והסוללות הריקות נראות זהות לחלוטין. ההבדל היחיד הוא שבסוללות המלאות יש מטען חשמלי, שיכול לגרום למכשירים לפעול, ואילו הסוללות הריקות אינן יכולות להפעיל כלום. באותו האופן בדברים של ממש יש מטען שפועל ומשפיע על השומע, ודברים בטלים אינם מניעים כלום במציאות.

אין מבחן שיוכל לקבוע מייד מה הם דברים בטלים, משום שהשאלה אם הם בטלים או לא אינה תלויה במי שאומר אותם אלא

במי ששומע אותם. לכאורה, אילו הייתה משמעות לדברים, הם היו צריכים לחדור אל תוך השומעים, אך לא פעם קורה שמסכות שונות גם דברים חשובים ומשמעותיים אינם פועלים, ואז מתברר שהם דברים בטלים. מן הבחינה הזו גם גדולי ישראל עלולים לחטוא באמירת דברים בטלים, כשהם אומרים דברים ובפועל שום דבר לא נכנס אל השומעים ולא פועל את פעולתו.

לפני שנים רבות, כשהייתי בחור צעיר, ישבתי בהתוועדות י"ט כסלו שנמשכה לילה שלם. כשהגיע הבוקר, שאלתי את המשפיע שישב שם, שהיה איש חכם: "מה אני לוקח איתי מההתוועדות?" המשפיע אמר לי דבר חוכמה: "מה שתזכור מההתוועדות הוא הדבר שאתה לוקח אתך". השאלה איננה רק אם האדם הקשיב או לא הקשיב אלא אם הוא ייתן אל ליבו. מה שהשומע נתן אל ליבו הוא מה שנשאר מההתוועדות. אם השומע אינו לוקח לליבו את הדברים שנאמרו, הם יהיו בטלים גם אם הם עסקו בדברים שברומו של עולם, שכן אם הדברים השייכים למעלה מעלה נשארים למעלה ואינם יורדים למטה, אין להם שום השפעה ממשית בתוך העולם. בהתוועדות צריך לדבר על מה שחשוב ועל מה שנוגע. אם אדבר כעת על השאלה מה קורה עכשיו במלכות דאצילות – דברים שלא אכפת לכם מהם ושאינם נוגעים אליכם – לא יהיה חשוב כלל אם אומר עליהם דברים בעלי משמעות או לא.

יש ביטוי שמתאר איך הכהן הגדול היה מזה את הדם בבית המקדש; כתוב שהוא "לא היה מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף"¹. גם בהתוועדות כשמדברים למעלה והדיבורים אינם נכנסים אל הלב, ומדברים למטה והם אינם נכנסים אל הלב, צריך להצליף כדי שהדיבורים ייכנסו וייגעו.

אינני רוצה לדבר איתכם על דברים גדולים בשמיים ובארץ אלא על השאלה: מה עושים בהתוועדות? יש שיר עממי בידיש של חסידי חב"ד שהתרגום שלו הוא כך: "מה עושים בליבוויץ? שותים

1. משנה יומא ה, ג.

י"ש, מתהוללים, ורוקדים במעגל". כמובן, חסידי חב"ד פירשו את השיר הזה על דרך החסידות, אבל בפשטות הוא מתאר חוויה והווי. אני שואל שאלה דומה לשאלה שבשיר: מה עושים בהתוועדות?

יחד

בהתוועדות יושבים יהודים יחד. היחד הזה הוא עניין גבוה וחשוב מאין כמותו. תחושת היחד הפשוטה הזו היא גם אחת המעלות הגדולות של בתי הכנסת. אינני מתכוון לבתי הכנסת המרובעים שיש בהם כיסאות מסומנים ששולמו מראש, וכל אחד מתיישב בהתאם למעמדו, אלא לבתי הכנסת הפשוטים שאנשים נכנסים אליהם ויושבים היכן שהם רוצים. לא תמיד שמים לב עד כמה האווירה בבתי הכנסת הללו נדירה, אבל קרה כבר לא פעם שאדם שתעה בדרכו והסתובב שנים במקומות שונים, חזר במקרה לבית הכנסת, למקום שבו יושבים אנשים ביחד בפשטות ובשוויון גמור, ופתאום הוא הרגיש שהנה, זה הדבר שהוא חיפש כל השנים. מה יש בבית הכנסת? למעשה אין מקום כל כך דמוקרטי כמו בית הכנסת. באיזה מקום יכול לשבת גביר גדול במושב צמוד ליהודי שאין לו מה לשלם במכולת, בלי פירוד ובלי חציצות?

בבית הכנסת כולנו שווים. כל אחד מאיתנו יכול להצטרף למניין, מהרב החשוב ועד לפשוטי עם. כבר אמרו על כך: "מתשעה רבנים אי אפשר לעשות מניין; מעשרה סנדלרים – אפשר ואפשר". בבית הכנסת יושבים יהודים מכל הסוגים ומכל המינים, מתפללים יחד, אוכלים יחד הרינג בסעודה שלישית, מזיפים יחד את השירים ומרגישים את היחד. בבית הכנסת אני יכול לשבת עם אנשים שאינני צריך להטריד את עצמי במחשבות על כמה כסף יש בחשבון הבנק שלהם, או אם הם יופיעו מחר בעיתון. אני יושב עם אדם – יהיה מי שיהיה – ומרגיש איתו בסדר. האם כל האנשים בבית הכנסת אוהבים זה את זה בפועל? לא בהכרח. האווירה הזו של בית הכנסת היא לאו דווקא תולדה של אהבה גדולה; היא בנויה הרבה יותר על הרגשת שותפות והצטרפות למניין.

בתי הכנסת של החסידים יצרו במודע את שבירת החציצות. שם ביטלו את סימון המושבים שבהם יושבים המכובדים ואת סימון מושביהם של פשוטי העם. בבתי הכנסת שלהם יושבים יחד אנשים מכל הסוגים ומכל המינים. אולם לאמיתו של דבר, תחושת היחד הזו עומדת ביסודו של בית הכנסת באשר הוא בית כנסת. עצם הכינוי 'בית כנסת', שאנו משתמשים בו אף על פי שיש במקורות כינויים אחרים כמו 'בית תפילה' או 'מקדש מעט', מלמד שזהו עניינו של בית הכנסת. בשפות אחרות מכנים בית כנסת כמילה היוונית 'סינגוגה', שגם פירושה הוא אנשים שיושבים ביחד. כך קורה בכל בית כנסת – אחד לומד, השני מתפלל, השלישי מנהל והרביעי מנהל, וכולם יחד הם קהילה קדושה.

יותר מזה ולמעלה מזה צריך להיות בהתוועדות. בהתוועדות לא לומדים ולא מתפללים אלא אוכלים יחד, שותים יחד ונמצאים ביחד. אם אושיב בהתוועדות את המכובדים לפנים ואת הפשוטים מאחור, ההתוועדות תהפוך למין הרצאה אקדמית. נקודת המוצא של התוועדות היא הישיבה ביחד וההרגשה הנוחה יחד. אינני מתכוון לחיבוקים הדדיים; זו כבר מעלה גבוהה יותר של אהבת ישראל. אני מדבר על יהודים שיושבים ביחד, שוהים ביחד, אוכלים ושותים יחד, שמחים זה בזה ומרגישים שהם יכולים להיות בשלום עם מי שיושב לידם. זהו הבסיס הראשון לכל דרגה של אהבת ישראל.

לפני חמישים שנה הייתה לי חוויית יחד כזו שאני זוכר אותה עד היום: הרבי הקודם מבעלז היה מגיע אז לירושלים לימים הנוראים. כל התפילות והטישים היו מתחילים בדרך כלל באיחור גדול, ובליל שבת הרבה אנשים היו מגיעים לבית המדרש שלו אחרי שכבר אכלו את סעודת השבת שלהם, והיו יושבים ומחכים עד שהרבי היה יוצא ועורך את הטיש. ישבו שם האנשים כאולם לא מפואר וחיכו לרבי, ומתוכם כמאה אנשים ישבו על ספסל אחד ארוך. מכיוון שהם כבר סעדו את סעודת השבת, והם לא היו עסוקים בדברי תורה, מטבע הדברים התחילו להתנמנם. באותו רגע ראיתי שורה של מאה אנשים, שכל

אחד מהם הניח את ראשו על כתפי מי שישב לידו, וכולם מתנמנמים. אני זוכר את החוויה הזו עד היום משום שהיא חיממה את ליבי. אני בטוח שהיו שם עשירים ועניים, בעלי מדרגה ואנשים פשוטים, אבל מעבר לכל ההבדלים הם חשו שהם יושבים ביחד ונשענים זה על זה מפני שכולם שייכים לאותו העניין. אינני מדבר כאן על מליצות, על דמוקרטיה, על שוויון ועל אחווה אלא על משהו הרבה יותר פשוט: על היכולת של אנשים לשבת זה עם זה בפשטות ולהרגיש את היחד. תחושת היחד של ההתוועדות אינה מבוססת על קשר עמוק שהאנשים מרגישים ביניהם; לא תמיד יש בין האנשים אהבה עזה כאהבת דוד ויהונתן, לפעמים מדובר על קשר הרבה יותר בסיסי. לא פעם אפשר לראות קבוצה של אנשים שונים ומשונים שמתיישבים כאחד, ומזה נוצרת התוועדות.

היחד של ההתוועדות דומה במידה רבה ליחד של חיילים שיושבים יחד בטנק. האנשים בטנק לא בחרו זה את זה, הם אינם קשורים בקשר מיוחד זה לזה, אבל אחרי שישבו יחד במשך זמן ארוך בקרבה אינטנסיבית, נוצר ביניהם איזה קשר. גם בהתוועדות אנשים מתקרבים זה לזה עד שמאוסף של אנשים נוצרת חבורה שיש בה תחושת אחדות ויחד.

בספר מלאכי מופיע הפסוק: "אֲזַנְדְבְּרוּ יְרֵאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן לְפָנָיו"². לא כתוב שם על מה בדיוק נדברו יראי ה'. אולי ירא ה' אחד שאל את האחר: "מה אתה חושב – איפה אפשר לקנות בהנחה כרטיס טיסה לניו יורק?" ובכל זאת – "ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו". הקדוש ברוך הוא מקשיב לשני היהודים שיושבים יחד ובסך הכול מחבבים זה את זה. שני יהודים יכולים לדבר זה עם זה בגילוי לב בלי לחשוש זה מפני זה, ודי בכך בשביל שהקדוש ברוך הוא ישמע ויכתוב את העניין בספר זיכרון.

2. מלאכי ג, טז.

היסוד הראשון בהתוועדות הוא ההגעה למצב של "אז נדברו", למצב של ישיבה ביחד באמת, בלי צורך לחשוב מה היהודי שלידי חושב עליי ומה אני חושב עליו. כשאני הולך להתוועדות, אני צריך לחשוב לא רק אם אשמע שם דברים שיקפיצו אותי, יעליבו אותי או יעוררו אותי; אני צריך לחשוב אם אוכל לשבת שם עם אנשים שחלקם במדרגה גבוהה ממני, וחלקם במדרגה נמוכה ממני, בלי שארגיש זר או בלתי שייך. אני צריך לחשוב אם אני מסוגל להיות יחד עם כל המשתתפים בהתוועדות בכפיפה אחת.

אל מקור הנשמות

גם אם היחד הזה נשמע פשוט, הוא בעצם עניין גבוה מאוד. יש אמרה חסידית שמייחסים לאדמו"ר הזקן, שאולי אמר אותה בשם רבי אברהם המלאך בנו של המגיד ממזריץ': "מה שיכולים לפעול עשרה יהודים בהתוועדות, גם המלאך מיכאל אינו יכול לעשות". יהודים שיושבים יחד בהתוועדות יכולים בברכותיהם לפעול רפואה וישועה יותר מהמלאך מיכאל עצמו. מאין מגיע הכוח הזה? מה העניין הסגולי שיש בהתקבצות כזו? ביחד כזה יש כמה וכמה עניינים קדושים שמגיעים עד כיסא הכבוד.

כתוב בספרים שיש חמש דרגות של הנשמה: הדרגה הפשוטה ביותר שיש לכל אחד בישראל היא 'נפש'; אם האדם זוכה יותר, הוא מקבל 'רוח'; אם הוא זוכה עוד יותר, הוא מקבל 'נשמה'. דרגת 'נשמה' היא על פי רוב הדרגה הגבוהה ביותר שהאדם זוכה לה. אדם שהוא 'בעל נשמה' איננו אדם רגיל; יש לו מעלה יתרה. מעל לדרגת 'נשמה' ישנה 'חיה'. הכינוי הזה מופיע בתהלים כאחד משמותיה של הנשמה. מדרגת 'חיה' שבנפש מתגלית רק אצל אנשים מיוחדים ורק בזמנים מיוחדים מאוד.

לפני שנים רבות למדתי אצל יהודי שהיה רב שנים רבות בכרית המועצות ופעל שם במסירות נפש גדולה. אותו רב סיפר לי שהוא זכה להרגיש פעם אחת התגלות של בחינת 'חיה' שבנפש. הדבר קרה אחרי שהשלטונות תפסו אותו בעקבות פעילותו. בשלב מסוים

העמידו אותו ליד קיר ועמדו להוציאו להורג, ואז קרה מה שקרה, והוא הצליח איכשהו להינצל. הוא אמר לי שאחרי האירוע הזה הוא הרגיש את ה'חיה' שבנפש, וכשהוא למד והתפלל אז, הייתה לו בהירות שלא הרגיש כל חייו. מדרגת 'חיה' נסתרת בתוך הנפש פנימה, והיא מתגלה בזמנים נדירים אצל אנשים נדירים.

מעל למדרגת 'חיה' ישנה מדרגת 'יחידה' שבנפש שגם היא נזכרת בספר תהלים. הדרגה הזו נקראת 'יחידה' מפני שבה הנשמות מגיעות עד למקורן הראשון, במקום שבו כל הנשמות מתאחדות לנקודה אחת. ה'יחידה' שלי ושל אנשים אחרים היא אותה 'יחידה' עצמה. ב'נפש' או ב'רוח' יכול להיות הבדל גדול ביני לבין יהודי אחר, אבל במדרגת ה'יחידה' שבנפש אין הבדלים משום שה'יחידה' היא הניצוץ הראשון, המקור הראשון של כל הנשמות לפני שהן מתפרטות ומתחלקות במדרגות התחתונות והנפרדות.

כשאנשים מישראל יושבים יחד, הם אינם יושבים במדרגת ה'יחידה' שבנפש; הם יושבים למטה, במדרגה שבה הם יכולים לאכול ולשתות. ובכל זאת, מבחינה מסוימת היחד שלהם קשור למדרגת ה'יחידה', למקום שבו כל הנשמות הן בעצם נשמה אחת. במובן הזה אפילו האוכל שיהודים אוכלים בזמן שהם נמצאים יחד שייך למדרגות גבוהות מאוד. לכן מעבר לתוכן ההתוועדות, מעבר לשאלה מה נאמר בה ומה נשמע בה, קיימת המעלה העצמית של הישיבה יחד באמת, הקשורה ונוגעת ל'יחידה' שבנפש.

אנשים שיושבים בהתוועדות זה עם זה, שותים משהו ואולי מנמנמים יחד, הם במידה מסוימת בבואה של הצטופפותן של הנשמות יחד – לא בגן עדן העליון אלא הרבה למעלה מזה – בתוך כנסת ישראל. בכנסת ישראל – משכן הנשמות – יושבות הנשמות ומצטופפות יחד בלי שום חלוקה והפרדה. בבחינה של כנסת ישראל הנשמות אינן מסתכלות מי עני ומי עשיר, מי למדן ומי אינו למדן, מי הולך לחיי עולם ומי הולך לדיראון עולם.

בין שמדובר בהתוועדות י"ט כסלו, בין שמדובר בהתוועדות ח"י אלול, בין שזוהי התוועדות לרגל יום הילולא של צדיק כזה

ובין שהיא לרגל הילולא של צדיק אחר, העניין של ההתוועדות הוא שיהודים יושבים ומסתכלים זה על זה, נדבקים יחד מנסים איכשהו, עד כמה שיכולים, להוריד את כל הכיסויים, שרובם שווא ושקר, ולהיות באחוזה גמורה. כך יוכלו אולי להגיע לבחינה של חיים בתוך כנסת ישראל.

כתוב במדרש שכאשר הקדוש ברוך הוא רצה לברוא את העולם, הוא נמלך בנשמותיהם של הצדיקים.³ הוא לא נמלך בצדיקים אלא בנשמות הצדיקים. איך נתאר לעצמנו את הנשמות הללו, שקדמו בהרבה למתן תורה, שקדמו לגן עדן או לגיהנום ושקדמו למציאות העולם? הן היו נשמות פשוטות, ערומות וחסרות כול, ודווקא אותן הקדוש ברוך הוא שאל אם כדאי לברוא את העולם. הוא לא התייעץ בנושא זה עם המלאכים; מתברר שעם המלאכים אי אפשר לדבר על כך משום שהם דומים לחבורה של אינטלקטואלים שאינם מפסיקים לריב. הקדוש ברוך הוא גם לא התייעץ עם תלמידי החכמים או הצדיקים. הוא שאל את הנשמות הערטילאיות של הצדיקים אם כדאי לברוא עולם. הנשמות הללו ישבו ביחד, אולי כמו שיושבים יהודים במקווה ומשוחחים, והחליטו אם יהיה עולם, ואיך הוא יהיה.

בהתוועדות אנחנו יושבים יחד, שותים משהו ואוכלים משהו כאן למטה, אבל על ידי זה אנחנו מגיעים אל השורשים הראשונים של המציאות. כאשר אנחנו יושבים יחד, אנחנו נמצאים במקום שבו נמצאים כל הדברים במקורם הראשון, במדרגת קדושתם העצמית. בהתוועדות אנחנו חוזרים אחורה, מעבר לכל הדורות והזמנים, ונמצאים יחד במקום שבו נותנות הנשמות העליונות ידיים זו לזו.

במקוואות מהנוסח הישן אפשר היה לראות אוסף של יהודים שיושבים להם בתוך המים, נינוחים לגמרי ומדברים זה עם זה בלי פירוד וכלי מחיצות. למעשה, ככה בדיוק מתחילה התוועדות, בשיבה נינוחה של יהודים זה עם זה. מהנקודה הזו אפשר להגיע למעלות גבוהות מאוד.

3. בראשית רבה ה, ז.

זו התשובה הראשונה לשאלה מה עושים בהתוועדות. כאשר אדם בא להתוועדות, הוא אינו יודע אם הוא ישמע דברי תורה, וגם אם הוא ישמע, הוא אינו בטוח שיזכור אותם. מה שבטוח הוא שתהיה שם ישיבה יחד. בהתוועדות יושבים יחד, שותים משקה יחד, ואוכלים משהו יחד, לפעמים רוקדים ביחד ולפעמים שותקים יחד, ולפתע פתאום נמצאים בתוך איזה מצב אחר – מרגישים יחד. הדבר הראשון שיש בהתוועדות הוא, אם כן, היחד. בראש ובראשונה צריך לשאוף את היחד פנימה, להרגיש אותו ולהיות בתוכו. אחרי זה אפשר לעבור אל כל השאר.

והחי יתן אל לבו

מעבר לנקודת הראשית הזו, תמצית העניין של ההתוועדות היא "וְהַחַי יִתֵּן אֶל לְבוֹ" – יושבים, משוחחים ומנסים לתת לדברים להיכנס פנימה וליצור שינוי. בשביל שאדם ייתן אל ליבו הוא צריך להיות חי, ובשביל להיות חי הוא צריך להרגיש את מצבו ולרצות שדברים ייכנסו אל ליבו. כל אדם חושב מחשבות על עצמו ועל מצבו. לפעמים אדם חושב על מצבו, ובעקבות זה ליבו נשבר בקרבו ונפשו מזדעזעת, ולפעמים אין לאדם לא זעזועים גדולים ולא נפילות או תקוות גדולות. אבל כל זמן שאדם חי, הוא מרגיש את הכאב ואת החוסר, והוא מוכרח לחולל שינוי.

סיפרו שפעם הלך הרבי מפשיסחא עם חסידיו בדרך, והם ראו קבוצת אנשים מהלכת. הרבי אמר לתלמידיו להתקרב אל אנשי הקבוצה ולהסתכל מתחת לבגדים שלהם. הלכו התלמידים וראו שכל האנשים הללו היו לבושים תכריכים מתחת לבגדיהם. התברר שהאנשים הללו היו בעצם מתים שחיו בעולם הדמיון. באו החסידים אל הרבי בזעקה גדולה: "אולי גם אנחנו מהם? אולי גם אנחנו מתים, וכל חיינו אינם אלא דמיון שווא?" הרבי ענה להם: "כל עוד יש לאדם הרהור תשובה, זהו סימן מובהק שהוא אינו אחד מהמתים". הסימן

4. קהלת ז, ב.

המבחינן בין אדם חי למת הוא תחושת הכאב. אם כואב לו – סימן שהוא חי.

הרבי מפשיסחא אמר פעם שכל אדם צריך לראות את עצמו כאילו ראשו מונח על סדן, ומישהו מחזיק מעליו חרב שלופה ועומד לחתוך את ראשו. אחד התלמידים שאל: "רבי, מה אעשה אם אינני יכול לדמות לעצמי דבר כזה?" הרבי השיב לו: "אם אינך יכול לראות דבר כזה – סימן שכבר חתכו לך את הראש".

הכלב החי

זהו גם ההסבר למה שכתוב בספר קהלת: "כִּי לְכֹלֵב חַי הוּא טוֹב מִן הָאֲרִיָּה הַמֵּת, כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שְׂיָמְתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָּה"⁵. מדוע הכלב החי טוב מהאריה המת – הלא האריה המת לא היה סתם אריה, הוא בוודאי היה רב חשוב ומיוחס שפעל גדולות ונצורות בשמים ובארץ?! כשהספידו את האריה המת, קראו לו בוודאי "מוהר"ר אריה-לייב, רב במניין שני ומגיד שיעור בבית מדרש פלוני, בנו של הרב לביא, שהיה רב של קהילה פלונית, נכדו של הרב שחל שהיה רב הכולל במקום הזה והזה", וכשקברו אותו, בוודאי כתבו על המצבה שלו את כל השבחים שבעולם. לעומת הדמות המרשימה של האריה המת עומד לו הכלב, יצור קטן ובלתי חשוב, מסוג הכלבים הללו שאפשר לראות שהם תערובת של כל הגזעים שבעולם. אבא שלו היה אחד מכלבי הרחוב, סבא שלו התרוצץ מי יודע היכן, וכשהוא ימות אפילו לא יעמידו על קברו מצבה. ועל הברייה הזו אני אומר שהוא טוב מהאריה המת?

הנקודה היא שהאריה המת הגיע לסוף דרכו. ייתכן שהוא היה איש מעלה וצדיק גדול, אבל כעת הוא אינו יודע מאומה. לעומת זאת, כל עוד הכלב חי, הוא יכול לעשות משהו בעולם. גם אם הוא יצור עלוב ושפל, הוא עומד ומכשכש בזנב, ואילו האריה המת אינו יכול להזיז את קצה רעמתו; הוא שוכב דומם ואינו עושה דבר. החיים של הכלב מתבטאים בכך שהוא איננו יכול להישאר

5. קהלת ט, ד-ה.

היכן שהוא נמצא. האריה המת נשאר כפי שהוא. הדבר הגרוע ביותר שיכול לקרות לו הוא שגופתו תירקב. לעומתו, הכלב החי הוא יצור מסכן. הוא צריך לאכול, לשתות ולמצוא מחסה, וכל הבעיות הללו מחייבות את הכלב החי ללכת, לפעול ולהתקדם. הוא יושב וחושב על שורה של שאלות – מהשאלה איך ימצא דבר מאכל, ועד השאלה איפה יחביא את הזנב שלו מפני הגשם. האריה המת כבר אינו חושב על דברים כאלה. הכלב החי, באשר הוא עדיין חי, רואה את העולם שמסביבו, והוא מוכרח לשבת ולחשוב מה הוא עושה בעולם, ואיזה דבר מועיל הוא יפעל בעולם. השאלה הזו מגדירה את הכלב החי, ואין זה משנה מאין בא, והיכן הוא נמצא כעת. הכלב החי, יהיה מי שיהיה, מסוגל לשאול שאלות על מצבו ועל חייו. משהו יוכל להיכנס אליו ולהזיז אותו ממקומו. זו תפארתו של הכלב החי.

קהלת, החכם באדם, הגדיר את הדברים באופן תמציתי. המקסימום שאפשר לעשות באריה המת הוא להכניס אותו למוזיאון, לכתוב עליו ספרים ולספר עליו זיכרונות. הכלב החי, כל כמה שהוא עלוב, יכול להתקדם ולעשות משהו בעולם.

כל התוועדות עומדת על הנקודה של הכלב החי. בהתוועדות אני תופס את הכלב החי ואומר לו: "אינני יודע מי אתה, אינני יודע כמה אתה מוכשר, אינני יודע כמה עבירות עשית וכמה מצוות עשית, אבל אם אתה כבר כאן – למה אתה עומד במקום? למה שלא תזוז קדימה? למה שתדחה את הצעד הזה למחר? מה יש מחר שאין לך היום? למה שלא תקפוץ? למה שלא תרוץ?" את כל השאלות הללו אני יכול לשאול רק את הכלב החי; לאריה המת השאלות הללו כבר אינן רלוונטיות.

ספרי האריות

האריות המתים כתבו ספרים נפלאים בכל מיני נושאים. כמעט כל התורה שלנו היא מאריות מתים. אנחנו יושבים כל היום ולומדים את התורה של האריות המתים. השאלה איננה כמה הספרים הללו נפלאים, אלא כמה הם פועלים עליי ונוגעים בי.

אמרתי פעם שספרי המוסר העתיקים הם ספרי הדרכה למלאכים, ובתור ספרי הדרכה למלאכים הם מצוינים. כשאני פותח את 'חובת הלבבות', את 'ארחות צדיקים' או את 'ספר הישר', אני מוצא בהם עצות נפלאות, אבל לא בשביל אדם כמוני. אני מבין מה שהספרים האלו אומרים, אבל אינני יודע לאיזה אדם הם מתייחסים. הבעיה היא שאת כל הספרים הללו כתבו אריות, ואני לא אריה. הבעיה של הכלב החי לא תיפתר אם ישאל את האריה המת מה הוא צריך לעשות משום שבמובנים רבים בעיותיו מעולם לא הטרידו את האריה.

לכן בהתוועדות לא יושבים ומדברים על האריה המת פלוני בן בנו של האריה המת אלמוני, ולא מצטטים בהן את מה שכתוב בספרי האריות הקדושים. האריות המתים כתבו דברים גדולים ונשגבים, אבל אינני אריה. אני כלב חי שעומד בחוץ בגשם, קר לי, והבטן שלי מקרקרת, ואני שואל מה צריך לעשות אדם שחי בעולם הזה, ואיך אעשה שמחר יהיה טוב יותר מהיום. בשביל השאלות הללו מתוועדים. בהתוועדות לא מדברים דברי תורה או דברי הגות, לא מנסים לומר מליצות ורעיונות יפים. בהתוועדות מדברים על השאלות שצריכות להטריד את הכלב החי כדי שהחי ייתן אל ליבו, שאדם יאחז בנקודת חייו ויחליט שהוא רוצה לזוז ממקומו.

התוועדות טובה היא התוועדות שאי אפשר לסכם אותה בכתב. יש מקומות שבהם בכל התוועדות השומעים מוציאים את הפנקסים שלהם ורושמים לעצמם את דברי התורה ואת דברי החוכמה, ואחרי כך וכך התוועדויות מצטבר אוסף גדול של ווארטים ודברי תורה שבו הם יוכלו לעשות שימושים אלו ואחרים. התופעה הזו מזכירה מה שאמר יהודי אחד שכתב דוקטורט על ההתגלות בסיני. פעם הוא דרש בבית כנסת של אנשים מיושבים. שאלו אותו אם הקדוש ברוך הוא יכול להתגלות בימינו כמו שהוא התגלה בהר סיני. הוא ענה להם: "בוודאי שהקדוש ברוך הוא יכול להתגלות כך. הוא אינו מתגלה באופן הזה משום שהוא מפחד שיצלמו אותו וימכרו את התמונות בכמה גרושים בחנויות לתיירים". כך אפשר לומר על האנשים שיושבים בהתוועדות ואוספים ווארטים: האוספים הללו בסופו של דבר אינם מעלים ואינם

מורידים משום שתכלית ההתוועדות היא כאן ועכשיו. התוועדות איננה אירוע שאפשר לשמוע בו דברים גבוהים או עמוקים, אלא היא אירוע שבו אני פותח את ליבי כדי שמשוהו ייכנס לתוכי ויגרום לי לזוז.

אל מי מדברים

כשאדם נמצא במצב הנפש הנכון בהתוועדות, הוא יכול לשמוע אפילו אמירות כלליות לגמרי ולהרגיש שהן נאמרות בדיוק בעבורו. לעומת זאת, כאשר אדם שרוי כולו במין מצב נפש של אדם מהוגן, אטום וחתום מכל הצדדים, הוא אינו יכול לשמוע שום דבר שנאמר לו, גם אם הדבר ייאמר לו בצורה פרטית שבפרטית, ברחל בתך הקטנה. אצל אדם כזה כל אמירה תתורגם באופן אוטומטי לאמירה כללית על העולם או על מישהו אחר. כך קורה לנו הרבה פעמים כשאנחנו מתוודים ואומרים: "אשמנו". הלב אינו מקבל את העול הזה. לאדם היה נוח הרבה יותר אילו הוא היה יכול לומר את הווידוי על השכן שעומד לידו, ולהכות על החזה של השכן במקום להכות על החזה של עצמו. בעניין זה יש סיפור נורא ואיום על הרש'ה מאוסטרופולי, שהיה הבדחן בחצרו של רבי ברוך ממז'יבוז'. פעם שאל אותו הרבי אם יש לו איזה סיפור חדש לספר. הרש'ה סיפר לו כך: "לפני זמן מה פגשתי את הס"מ (השטן). שאלתי אותו מה שלומו, והוא אמר לי שנמאס לו מהעבודה שלו; נמאס לו לשבת עם כל מיני אנשים מלוכלכים ושפלים ולהסית אותם לעבור עבירות; נמאס לו להסתובב עם כל הגועל הזה ולהתעסק בו יומם ולילה. אחרי כמה זמן פגשתי אותו שוב וראיתי שהוא מחייך ושמה. שאלתי אותו מה קרה, והוא סיפר לי שהוא שינה את הגדרות התפקיד שלו – עכשיו הוא הולך לצדיקים, ויש לו פרנסה בשקט ובהרווחה". רבי ברוך פנה אל הרש'ה ואמר לו: "אתה לא מתכוון אלי", והרש'ה ענה: "כל הרבנים שסיפרתי להם אמרו בדיוק את אותו הדבר".

התוועדות טובה היא התוועדות שבה אני מבין שמדברים אלי, שהדברים נוגעים קודם כל לי, ורק אחר כך לכל האנשים האחרים. לא יעזור לי שהאחרים יקיימו את המצוות ואת המעשים הטובים;

לא יעזור לי שפלוני ילך ויתעלה, ואני אשאר בכויך שלי. אינני יכול לומר: "האריה המת יקיים את המצוות, ואני אתלקק לי עם חתיכת הגבינה הרקובה שלי". כשאומרים לאדם לזוז, הוא אינו צריך לחשוב שהוריו, סביו, חבריו או שכניו צריכים להתחיל לזוז. עכשיו מדברים אליו. זה מה שחשוב ברגע הזה.

מה יקרה מחר

בסיום של כל התוועדות, אחרי שישכנו יחד כך וכך שעות באחוזה ורעות, ואחרי כל הדברים שנאמרו וכל הדברים שהצליחו או לא הצליחו להיכנס, השאלה הרצינית היחידה שנשארת היא: מה אעשה מחר? כל שאר השאלות בטלות ומבוטלות כעפרא דארעא, לא שרירות ולא קיימות. אחרי שיושבים אנשים בהתוועדות שעתיים או עשר שעות, אחרי כל המשקה והניגונים, אחרי כל הדברים שנאמרו, השאלה היא מה יקרה עכשיו.

אסור שאחרי ההתוועדות ילך אדם הביתה, יתכסה בשמיכה ויירדם ובזה תסתכם המשמעות והתועלת של ההתוועדות. ההתוועדות צריכה לדחוף דחיפה שלא תניח לאדם לישון, להשאיר בו מין סימן של מכה לזמן ממושך, סימן שלא ייתן לו מנוח. ההתוועדות צריכה להיות דומה לזריקת חיסון שמקבלים מפעם לפעם, והאפקט צריך להישאר לכל הפחות במשך כמה שנים.

סכנה גדולה אחרת ביציאה מהתוועדות היא שאדם יתלה את השינוי שהוא צריך לעשות בדברים שצריכים לקרות מחוצה לו. אדם אומר לעצמו: "בהמשך החיים שלי, כשאעשה את השינוי הגדול – הכול ייראה אחרת. בינתיים אמשיך להתעסק בשטויות שלי". יש אנשים שמחכים לרגע שבו הם יפרשו לגמלאות כדי להתחיל לחיות; יש כאלה שדוחים את השינוי בחייהם לרגע בו יקבלו קידום בקריירה; ויש בוודאי אנשים שדוחים את ההחלטות לשלב שבו הם יזכו להתחתן. אני מכיר כך וכך אנשים נשואים, חלקם באמת מאושרים יותר אחרי החתונה, אבל החתונה כשלעצמה לא הפכה אותם למהות אחרת. גם כשמתרחשים שינויים, לא תמיד זהו השינוי

הכולל והמוחלט שאנשים מדמים לעצמם. אסור לאדם לדחות את הפעולות שהוא צריך לעשות ואת עצם החיים לזמן אחר, לזמן שבו הוא יהיה אדם חדש ומופלא.

השאלה החשובה בכל התוועדות היא השאלה – מה יקרה מחר? התמצית של כל התוועדות היא מה שאדם לוקח ממנה. אדם צריך לצאת מהתוועדות כך שיהיה בידו דבר אחד שאותו הוא מתכוון לעשות, נקודה אחת שהוא מתכוון לשנות. אם אדם עובר התוועדות אחרי התוועדות ואינו זו בכלל, אולי הוא היה צריך לסובב את הזמן חזרה, לחזור אחורה אל ההתוועדות, ולחולל את השינוי שהוא היה צריך לעשות.

צעד קטן קדימה

מההתוועדות לא חייבים לקחת דבר גדול. אפשר לצעוד בעקבותיה גם צעד קטן.

יש דרכים שונות לחולל שינוי משמעותי בחיי אדם. אפשר לעשות זאת כמו שמפוררים הר – לוקחים כך וכך קילוגרמים של חומר נפץ ומפוצצים אותם. הדרך הזו אמנם יכולה להסתיים בשינוי גדול, אבל היא עלולה גם להסתיים בכך שהאדם יתפרק לחתיכות קטנות שאי אפשר לעשות בהן כלום. לפעמים השינוי צריך להיעשות בדרך הרבה יותר מתונה.

נסעתי פעם בשוודיה בכביש בן כמה מאות קילומטרים שעובר לכל אורכו דרך יער עצום. נוסעים בכביש ורואים עצי אורן מכאן ועצי אורן מכאן, נוסעים עוד קילומטר ועדיין – עצי אורן מכאן ועצי אורן מכאן, וכך לאורך מאות קילומטר רואים רק עצי אורנים ועוד עצי אורנים. הדרך הזו חדגונית להפליא, אבל למרבה הפלא, אחרי שעוברים את הקילומטרים הללו מגיעים בסוף למקום אחר. הרבה מאוד אנשים היו רוצים שהשינוי בעצמם יקרה בפיצוץ אחד דרמטי ומוחלט, אבל גם אם מתרחשים שינויים כאלו, לא פעם הם בגדר של אחיזת עיניים, תעתוע חולף, תרמית של החושים. לעומת זאת, הדרך של השינויים הקטנים והרציפים אמנם יכולה להיראות חדגונית

ומשעממת, אבל בסופו של דבר אם אדם הולך בה ברצינות, הוא יכול לחולל שינוי אמיתי בנפשו ובחיו.

אם אדם צועד צעד אחד קטן – נניח לומד משנה אחת – הוא לפחות זו כמלוא הנימה מהמקום שבו הוא היה אתמול. יתר על כן, מבחינה מסוימת עצם התזוזה הזו חשובה ומשמעותית יותר מעוצמת השינוי, שהרי גם אם אדם יחולל בעצמו שינוי גדול, אף פעם זה לא מספיק. גם אם אדם יוצא מהתוועדות ומפניו בוקעות קרני הוד כמו קרניו של משה רבנו – אין בכך די. כל עוד אדם חי, הוא צריך לזוז ולהתקדם. במובן הזה לא חשוב כל כך אם השינוי הוא קטן או עצום – שניהם לא מספיקים.

אמנם לפעמים אדם זוכה לקבל אור חדש מלמעלה, ואז השערים פתוחים, והוא יכול לחולל שינוי גדול, אבל ברוב הפעמים השינויים צריכים להיעשות בצורה סיויפית לאורך זמן, בחושך ובאור, בשמחה ובדכדוך. אם אדם רוצה באמת לשנות דבר בתוך מסגרת חיו, הוא אינו צריך לצפות לפיצוץ הגדול שיהפוך את חיו מן הקצה אל הקצה; הוא חייב להתחיל לצעוד ולזוז כמה שהוא יכול, בדברים קטנים ובדברים גדולים. רק כך אפשר לחולל שינוי של ממש.

לתת יד לאדם אחר

לכסוף, גם אם אדם מגיע למסקנה שהוא עצמו אינו יכול להשתנות, הוא יכול לעזור לאחרים. אמרו פעם ששלושה אינם טובים כשהם זקנים: סוס זקן, חייל זקן, וחסיד זקן. סוס זקן כבר אינו יכול לרוץ ומוטב לפשוט ממנו את עורו; חייל זקן כבר אינו יכול להילחם, ולכן אין בו שום תועלת; וחסיד זקן – אם הוא כבר זקן, הוא צריך להיות רבי. זו אינה רק בדיחה. אם אדם מרגיש שהוא בבחינת חסיד זקן, שהוא הגיע לנקודה שבה הוא הפסיק להתקדם הלאה, הוא לפחות יכול לעזור לאחרים להתקדם. גם אם אדם כבר אינו יכול לתקן את עצמו, גם אם הוא מרגיש גמור, חרוך וכבוי, עדיין הוא יכול לתקן אחרים. אריה שעומד למות יכול לפחות לתרום את הרעמה שלו לתועלת אחרים. אמנם אדם לא יכול

להשפיע מעבר למדרגה שבה הוא נמצא, אבל בתוך גבולות המדרגה שלו יש אנשים שהוא יכול לעזור להם ולהושיט להם יד. העולם שלנו נעשה יותר ויותר דומה לאיים רחוקים באוקיינוס. כל אחד מבודד במקומו, ולאיש לא אכפת מהקיום של זולתו. ההתאספות יחד בהתוועדות נועדה בין השאר לשבור את הדבר הזה, לעורר אותנו שיהיה אכפת לנו זה מזה, שנושיט ידיים זה לזה. בהתוועדות יושבים אנשים ומסתכלים זה על זה בעין טובה, ולכן זו הזדמנות להושיט יד למישהו אחר. כל אחד בדרגתו שלו יכול לעזור לאחרים. כל אחד מהאנשים שמתאספים יחד בהתוועדות צריך לחשוב: "הנה עומד פה מישהו. מה אני יכול לעשות בשבילו? מה אני יכול להגיד לו?" כשיושבים שבת אחים גם יחד, יש לכל אחד הזדמנות להסתכל על אדם שהוא לא חשב עליו במיוחד לפני כן, ולשאול את עצמו במה הוא יכול לתת לו יד.

לא תמיד אני יכול לשנות חיים שלמים של מישהו אחר בכמה מילים, אבל לפעמים מספיק שאני מחייך למישהו כדי להפוך את היום שלו ליום חדש. היה לי קרוב משפחה שהיה נהג ב'אגד'. אחרי שנים שהוא היה נהג בקו מסוים, העבירו אותו לקו אחר. באותו יום התחילו להגיע להנהלת 'אגד' מכתבים רבים שבהם דרשו שיחזירו אותו לקו המקורי שלו. אישה אחת כתבה להם, למשל: "הייתי רואה אותו כל בוקר, והוא היה אומר לי: 'בוקר טוב', וזה היה עושה לי את היום. הדבר הזה חסר לי". מתברר שנהג 'אגד' שנוסע כל יום מרעננה לתל אביב, יכול להאיר את היום של מישהו אחר.

התוועדות אינה עוסקת בדברים גדולים ונשגבים אלא בכאבי הבטן של פלוני השכן שלי. מה עושים כשלמישהו יש כאב בטן? הצדיק הגדול יכול אולי לעשות שמיים חדשים בכאב הבטן שלו; אני יכול לפחות לנסות ללכת אליו, להושיט לו יד, לחייך אליו ולהגיד לו שיהיה טוב. לא תמיד אני יכול להגביה את השמיים של עצמי, אבל אולי אני יכול להקל על מישהו אחר את כובד המשא שלו. כשאני עושה דבר כזה, בצד מסוים הזויתי את כל העולם.

כל העולם שלנו מחכה לעת קץ. אנחנו עובדים ומתפללים ומצפים לזמן שבו פתאום כל העולם יתחיל להאיר. אנחנו מחכים לרגע שבו הקדוש ברוך הוא יתקן את התיקון הגדול שאנחנו איננו מצליחים לתקן, לרגע שהוא יחליט שעד שהבריות הקטנות שלו יתקנו את התיקון הגדול יעבור יותר מדי זמן, ולכן אין ברירה אלא לשלוח את המשיח והוא כבר יעשה סדר בעולם. הקדוש ברוך הוא יאמר: "נמאס לי כבר מכם. את הפרק הזה של הסיפור אתם לא יודעים לספר כמו שצריך – בואו נגמור את הפרק הזה, בואו ונאמר: 'תם ונשלם', ונתחיל את הפרק הבא". בינתיים אנחנו יכולים להזיז את הדברים הקטנים; לסלק את הסרפדים מהגינה הקטנה שלנו, ולנסות לעזור גם בגינה של זה שיושב לידי. האם על הוצאת הסרפדים הזו עומד העולם? אינני בטוח, אבל אם ננכש אותם, לפחות יהיו פחות סרפדים בגינה.

הכנת הכלים*

שטיפה והדחה

כל השפעה צריכה כלי שיוכל לקבל אותה. לפעמים קורה שמדברים ומדברים והדברים לא נכנסים, וגם אם נכנס איזה דבר הוא יוצא כלעומת שבא. אפשר לדבר דברים גדולים בשמיים ובארץ, והדברים יתבזבוזו וילכו להבל ולריק ושום דבר לא יצא מהם; והסיבה היא מפני שהם לא נכנסו לתוך כלי. כאשר יש לאדם הרהור טוב, מחשבה טובה או רעיון הנוגע לתקנת נפשו באיזה עניין – אין דבר טוב יותר מאשר לעשות להם כלי. כשאדם לוקח איזו מחשבה טובה ועושה לה כלי, אפילו כלי קטן – משהו מהאור, מההשפעה שירדה, יכול להישאר ולא להתבזבז.

מעבר להכנת הכלי צריך גם לדאוג לכך שהכלי לא יהיה

* נספח מלוקט מהתוועדויות שונות.

מלוכלך. כששופכים יין לכלי מלוכלך, נוצרת תגובה כימית מהמשקה והלכלוך, ומה שיוצא זה לא יין אלא סתם לכלוך עם כך וכך אחוזי אלכוהול שזה גרוע בהרבה מלכלוך רגיל. לכלוך רגיל לא כל כך מזיק, אבל כשנוצר לכלוך עם עוצמה משלו – זו בעיה הרבה יותר רצינית. לעיתים קורה, בהתוועדות או במקומות אחרים, שאדם שומע דברים שלא זו בלבד שאינם מביאים לו תועלת אלא גם גורמים לו נזק, מפני שהכלי מלוכלך והוא מקלקל גם את היין שבתוכו.

כתוב שכוס של קידוש טעונה שטיפה והדחה – שטיפה מבחוץ והדחה מבפנים. אם מנקים את הגביע רק מצד אחד הוא נשאר מלוכלך מהצד השני, ולכן צריך לנקות את הגביע משני הצדדים. איך, אם כן, דואגים שאדם יהיה נקי מבחוץ ומבפנים? כשם שבכלי גשמי עושים שטיפה והדחה, טהרת חוץ וטהרת פנים, כך גם בכלי רוחני צריך לשטוף מבחוץ ולהדיח מבפנים. בהתוועדות מנקים את הכלי משני הצדדים: שותים משקה ושרים ניגון. המשקה, אף על פי שהוא נכנס לגוף פנימה, פועל כשטיפה מבחוץ. הניגון, לעומת זאת, משפיע באופן של הדחה מבפנים.

כשעושים שטיפה כמשקה והדחה בניגון צריכים לעשות אותן כראוי. לפעמים שופכים מעט מים על כתם, והכתם שהיה קטן קודם לכן, הופך לגדול בהרבה. באותו אופן, לפעמים אדם שיש לו עבירה קטנה בראש שותה קצת משקה, והעבירה הולכת וגדלה יחד עם המשקה. בהתוועדות אדם צריך לשתות באופן כזה שהכתם ירד, ולעבוד על כך שהכתם באמת יימחק. גם כששרים ניגון לא מספיק ששרים ניגון פעם אחת וזהו. זה אולי טוב בשביל לצאת ידי חובה, אבל בשביל להדיח את הכלי יפה צריך לחזור ולשיר את הניגון שוב ושוב עד שהלכלוך יתחיל להתנקות.

יש הבדל בין שני הניקיונות של הכוס. אם הכוס מלוכלכת מבחוץ לא נעים לגעת בה, הניקיון בצד החיצוני של הכלי נוגע בעיקר לאסתטיקה. אבל אם הכוס מלוכלכת מבפנים כל מה שנכנס אליה מתלכלך, יש כאן פגם פנימי שעלול לפגום גם בדברים אחרים. השתייה של המשקה לא כל כך חשובה כי בסך הכול היא עושה

שטיפה מאוד חיצונית. כדי שהניקוי יהיה פנימי צריך לשיר ניגונים. לכן, אף על פי שבהתוועדות צריכים לדאוג ששני הדברים, גם המשקה וגם הניגונים, ייעשו כראוי, בכל זאת שטיפת הפנים צריכה להיעשות ביתר שאת משטיפת חוץ.

צריך לשיר ניגון כמו ששוטפים כלי: שוטפים פעם אחת ועוד פעם, משפשפים שוב ושוב כדי שכל הלכלוך יישטף. באותו האופן צריך לשיר כל ניגון כמה פעמים, כדי שהכלי ישתפשף, כדי שעוד שכבה של לכלוך ועוד שכבה של מיאוס יישטפו ויצאו החוצה. צריך לחזור על הניגונים עוד ועוד ולתת להם להיכנס פנימה עד שהכלי יהיה ראוי.

טהרת הנפש

העניין של ניגון והכוח שיש לו לטהר את הנפש קשורים לתכונה המרכזית של הניגון: בניגוד לדברים אחרים שבקדושה, לניגון מצד עצמו אין תוכן. אם אדם רוצה לספר סיפור – למשל, הבוקר קמתי ואכלתי ארוחת בוקר – הוא יכול לספר אותו במילים בכל שפה שבועלם, והוא יכול גם לספר אותו בפנטומימה. אבל אי אפשר לספר סיפור במוזיקה. מוזיקה במהותה איננה מעבירה תכנים אלא מצבי נפש. מבחינה זו המוזיקה יכולה לעשות מה שהמילים אינן יכולות לעשות. כשאומרים שמישהו שמח – אומרים מילים, אבל לא מעבירים את תחושת השמחה עצמה. כשמנסים לצייר את זה, זה עוד יותר קשה. אבל כששרים את זה, אפשר באמת להעביר את ההרגשה. הנגינה היא בבחינה של מה שמכונה בספרי קבלה וחסידות 'אור מקיף' ולא של 'אור פנימי', מפני שאי אפשר להפנים את הניגון במובן של "מה הניגון הזה אומר". אפשר להבין דרכו משהו, להבין את המהלך שלו ולאן הוא מוליך, אבל אי אפשר להעביר דרכו או לקבל ממנו תוכן.

התכונה הזו של הניגון קשורה לעניינה של הטהרה. אפשר להגיד המון מילים אודות טהרת הנפש אבל המילים הללו בדרך כלל אינן פועלות את הטהרה עצמה; מה שהיה מלוכלך נשאר מלוכלך גם

אחרי המילים, הדיבורים והדרשות. אדם יכול להכות על הלב המון פעמים, והלב עדיין נשאר כמו שהיה קודם לכן. כדי להגיע לטהרת הנפש צריך להשתמש בדבר שאיננו פועל במסלול של הבנה והשגה ושל תוכן מוגדר אלא מעורר כוחות יותר עליונים בנפש.

יש סיפור שקראתי בכמה ספרים אבל באופן מעניין לא מצאתי אותו באף ספר של חב"ד. זה סיפור על הניגון הידוע של האדמו"ר הזקן, ניגון 'ארבע בבות'. האדמו"ר הזקן אמר הרבה דברי תורה; כמות המאמרים שלו שנשארו בידינו גדולה מאוד, וידוע לנו גם שהרוב הגדול הלך לאיבוד. מי שמכיר את המאמרים של האדמו"ר הזקן יודע שאי אפשר לסכם אותם בפתגמים קצרים או באמרות חדות משום שבדרך כלל הם מסובכים ומורכבים. סיפרו שיום אחד, אחרי שהאדמו"ר הזקן סיים לומר מאמר מסוים, ניגש אליו חסיד זקן שהיה חסיד שלו במשך הרבה שנים ואמר לו: "רבי, מה אני יכול לעשות. אני לא תלמיד חכם, וכשהרבי מדבר אני לא מבין מילה. האם הרבי יכול להסביר לי את מה שאמר במילים פשוטות שגם אני אוכל להבין?" האדמו"ר הזקן ישב וחשב, ואז אמר לחסיד: "להסביר לך במילים, אני לא יכול. אבל אשיר לך ניגון שיש בו את כל התורה שלי", והאדמו"ר הזקן ישב ושר לחסיד את ניגון 'ארבע בבות'. כפי שאמרתי, הסיפור הזה איננו נמצא בספרי חב"ד, אולי מפני שבמובן מסוים הוא לא עולה בקנה אחד עם השיטה של חב"ד שהיא שיטה שבנויה על הפנמה והשגה פנימית ושכלית. אינני יודע אם הסיפור התרחש בדיוק כך, אבל מה שבוודאי נכון הוא שמי שסיפר אותו שמע את הניגון וחשב שהוא מבטא את מהות דרכו של אדמו"ר הזקן אף על פי שהוא איננו מבטא אותה במילים.

יש מנגינות שאפשר לשיר אותן ויחד איתן לעשות ספונג'ה או לבקע נסרים של עץ. עם הניגון של האדמו"ר הזקן אי אפשר לעשות כך, לא רק משום שזה לא מתאים אלא משום שהניגון הזה לוקח את האדם לעולם אחר. זהו לא עולם בעל תוכן מסוים ומוגדר, ולכן הניגון הוא אולי לא בחינת המשקה עצמו שנכנס לתוך הכוס, אבל הוא לכל הפחות בגדר של הרחה.

ניגון שמציל מעבירה

הניגון לא יכול לומר לי את כל מה שצריך לומר לי משום שהניגון לא יודע לדבר. הוא לא אומר לי "חזור בתשובה", אבל הוא יכול להגיד לי שאני לא נמצא במקום טוב; הוא יכול להגיד לי שהדברים שאני שוקע הם בעצם דברים מייגעים; הוא יכול להגיד לי שלא טוב לי; הוא יכול להגיד לי שאסור להיות כמו שאני. זה כוחו של הניגון.

גם אחרי שאדם שומע ניגון כמה פעמים הוא עדיין לא יודע מה הוא צריך לעשות מחר בבוקר, אבל יכול להיות שהניגון עוזר לו לדעת מה לא לעשות מחר בבוקר. כאשר ניגון מתרוצץ אצל אדם בראש, אפילו אם הוא לא מבין מה הניגון אומר, בכל זאת הניגון מכניס אותו לאווירה מסוימת, והאווירה הזו יכולה לעיתים להשפיע עליו יותר מהרבה דרשות.

בגמרא מסופר על אדם שהציצית הצילה אותו מעבירה חמורה. בדומה לכך יש סיפורים רבים על ניגונים שהצילו אנשים מעבירה. האנשים הללו התכוונו לעשות עבירה ופתאום התחיל להתנגן בתוכם איזה ניגון והוא פשוט לא נתן להם לעשות את העבירה. אפשר לעשות הרבה דברים עם ניגון חסידי בעל מדרגה, אבל אי אפשר לאכול איתו חזיר. תארו לכם משהו שהולך לעשות איזה מעשה מגונה ופתאום מתחיל להתנגן לו משהו בפנים, וכשניגון מתחיל להתנגן לו כבר אי אפשר לעצור אותו. כשנכנס באדם איזה ניגון ומסתובב אצלו, בין אם הוא מבין ובין אם הוא לא מבין – זה עניין גדול.

כדי שניגון יתנגן בפנים, לא מספיק לשמוע אותו פעם אחת. בקונצרט זה בהחלט מספיק; סוף סוף כמה פעמים מנגנים את אותה מנגינה!?! אבל ניגון ששרים בהתוועדות הוא לא קונצרט, אלא הוא יותר דומה למכבסה. שטיפה אחת לא מספיקה, צריך לשטוף פעם אחר פעם עד שאולי משהו יקרה.

להגעיל את הכלי ברותחים

יש נגינה שהיא בבחינת שטיפה בצונן, יש נגינה שהיא בבחינת מריקה בחמין ויש נגינה שהיא בבחינת הגעלה. כשם שבין מים קרים למים

רותחים אין הכרל של מהות, כך ההכרל בין סוגי הנגינה איננו הכרל של תוכן. ההכרל הוא בשאלה כיצד הם משפיעים.

באופן כללי, כל המנגינות שאפשר לקרוא להן מנגינות 'הוי-הא', מנגינות ששרים אותן ברעש גדול ובהתלהבות ומוחאים כפיים, הן במקרה הטוב בגדר של שטיפה בצונן. גם אם המנגינות הללו לא נשמעות צוננות, הן צוננות במהות. אכן, עבור לכלוך חיצוני וקטן, שטיפה בצונן מספיקה.

יש ניגונים שהם בבחינת מריקה בחמין. אלה הם ניגונים עם יותר משמעות ויותר תוכן. הניגונים הללו אינם בהכרח רועשים יותר, ולפעמים הם אפילו שקטים, אבל הם מגיעים למקומות יותר עמוקים. נגינה כזו יכולה לשטוף לכלוך יותר גס.

יש ניגונים עמוקים באמת שהם בבחינת הגעלה ברותחים. כאשר אדם נכנס לתוך ניגון כזה ושורה בתוכו, נעשה בו תיקון: מצד אחד נפלטים ממנו כל מיני צדדים של איסור וטרפה, ומצד שני הוא נעשה כלי כשר ואפשר להכניס בו דברים אחרים. כשמישהו לא רק נכווה ברותחים אלא שורה כולו ברותחים, זה עושה בו רושם.

אומרים בשם הבעל שם טוב שבפסוק "בֹּא אֲתָה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתְּבָה", המובן של המילה 'תיבה' הוא מילה. הבעל שם טוב דיבר על כך בהקשר של התפילה – אדם צריך להיכנס לתוך המילה שהוא אומר; לא רק לומר אותה ולירוק אותה החוצה, אלא להיכנס כל כולו אל תוכה. כאשר אדם נכנס אל התיבה, היא יכולה לסוכך עליו ולהוליך אותו בכל ה'מים רבים' שיש בעולם.

באותו אופן, אדם צריך להיכנס בשלמות לניגון. בשביל לבוא אל התיבה או אל הניגון צריך להיכנס עד הסוף. בשעה שאדם מתפלל או שר ניגון הוא צריך להיות כל כולו בפנים. אם הוא נמצא בפנים רק למחצה – הוא דומה לאדם שטובל או מגעיל כלי וחלק מהכלי נשאר מבחוץ, שאז הטבילה וההגעלה לא מועילות. אבל אם הוא באמת נכנס פנימה כל כולו – הוא יוצא לגמרי אחרת ובאותה השעה הוא גם יכול להגיע לתיקון ולטהרה.